

Sustavi mirovinskog osiguranja: nasljeđe i aktuelni problemi

Vlado Puljiz

Studijski centar socijalnog rada
Pravnog fakulteta
Sveučilište u Zagrebu

Izvorni znanstveni rad

UDK 368.914

Primljeno: travanj 1996.

U ovom prilogu autor iznosi osnovne činjenice o nastanku i razvoju sustava mirovinskog osiguranja u svijetu. Posebno raspravlja o modelima te načinima financiranja mirovina. Najviše pažnje posvećuje aktuelnoj krizi mirovinskog osiguranja te reformama koje se u svijetu poduzimaju radi prilagodbe mirovinskih sustava novim društvenim okolnostima. U raspravama o reformi ključno mjesto zauzima odnos javnih i privatnih mirovina, tekućeg plaćanja i kapitalizacije i privatizacije mirovinskih fondova. Ove rasprave koje se vode o mirovinskim sustavima u svijetu veoma su važne za Hrvatsku jer nam neposredno predstoji ozbiljna mirovinska reforma.

UVOD

Mirovinsko osiguranje središnja je karika u lancu socijalne sigurnosti kakva se u razvijenom svijetu konstituirala nakon Drugog svjetskog rata. Mirovinski sustav osiguranja može se definirati kao skup pravnih normi, administrativnih i finansijskih institucija kojima se regulira osiguranje rizika starosti, invaliditeta, gubitka hranitelja. Mirovinski se sustav svake zemlje sastoji od nekoliko podsustava, kojima se reguliraju mirovine za pojedine kategorije građana. Na primjer, u nas su takvi podsustavi radničko mirovinsko osiguranje, poljoprivredno mirovinsko osiguranje, mirovinsko osiguranje samostalnih djelatnika. U drugim zemljama nalazimo druge kriterije klasifikacije, pa tako se razlikuju javni mirovinski podsustav, profesionalni mirovinski podsustav, privatni mirovinski podsustav. No, ima i drugih podjela.

Važnost mirovinskog osiguranja u suvremenom svijetu proishodi iz činjenice da se njime osigurava najrašireniji i najznačajniji socijalni i ekonomski rizik kojem su izloženi građani. Radi se o starosti, invaliditetu, smrti hranitelja. Naime, starost, invalidnost i smrt hranitelja dešava se velikom broju ljudi. Umirovljenika je danas više nego što ih je ranije bilo. Tome je glavni uzrok duži životni vijek, usljed čega se povećao broj starih ljudi. Nadalje, posljednjih je desetljeća poremećen odnos mladih i starijih kontingenata stanovništva, jer

su u većini zemalja opale stope fertiliteta, dakle i priliv mlađih generacija. O važnosti mirovinskog sustava osiguranja može se suditi i na osnovi opsega i udjela sredstava koja se u vidu mirovina raspodjeljuju korisnicima, a koja su u posljednje vrijeme u većini zemalja u značajnom porastu.

Na individualnoj i kolektivnoj razini mirovine imaju nekoliko funkcija bez kojih je teško zamisliti reprodukciju suvremenih društava. One omogućavaju pojedincima i socijalnim skupinama da raspodijele potrošnju tijekom cijelog životnog vijeka. Tako se nadopunjuju praznine koje bi se inače u prihodima pojavile u životnoj dobi i u situacijama kada ljudi nisu u stanju privređivati. Pored osiguranja starosti, invaliditeta i uzdržavanja članova obitelji, mirovine predstavljaju ključnu kategoriju pojedinačne i kolektivne štednje koja utječe na individualno i društveno blagostanje. Važna je i socijalno-integrativna funkcija mirovina. Naime, putem mirovinskog osiguranja vrši se vertikalna redistribucija dohotka od bogatijih prema siromašnijim kategorijama stanovnika. Jaku redistributivnu komponentu sadrže minimalne temeljne ili pak nacionalne mirovine, ali i druge kategorije mirovina. Treba spomenuti i horizontalnu redistribuciju u mirovinskom sustavu. Unutar sloja umirovljenika horizontalna redistribucija odvija se u korist onih koji imaju dodatne potrebe ili troškove. Oblik horizontalne redistribucije je naknada za uzdržavane čla-

nove, za njegu nemoćnih i slično. Vertikalna i horizontalna redistribucija mirovina doprinose ostvarenju socijalne pravde, uklanjanju ili ublažavanju siromaštva te unapređenju socijalne solidarnosti.

Pojedine od spomenutih funkcija mirovina u različitim su mirovinskim sustavima više ili manje naglašene. To ovisi o temeljnim društvenim vrijednostima, odnosima socijalnih snaga kao i raznim drugim čimbenicima koji djeluju unutar konkretnog društva.

NASTANAK I RAZVOJ MIROVINSKOG OSIGURANJA

Osiguranje starosti u načelu se može ostvariti kroz dva socijalno-ekonomska aranžmana. Prvi tip starosnog osiguranja odvija se unutar obitelji, odnosno šire srodničke skupine, a možemo ga nazvati neformalnim. Drugi tip starosnog osiguranja može se ostvariti na razini sekundarnih organizacija u kojima pojedina radno djeluje ili im na neki drugi način pripada. Radi se o poduzeću, instituciji, profesionalnoj udruzi ili pak, u krajnjim instanci, državi čiji je on građanin. Ovaj drugi tip osiguranja starosti možemo nazvati formalnim.

U tradicionalnom, ruralnom društvu obitelji (često proširene i brojne) predstavljale su "jedinice proizvodnje", ali isto tako "socijalne grupe uzajamnog pomaganja" koje su se brinule o onima koji su stari, bolesni, odnosno radno nesposobni, pa im je trebala potpora i skrb djelatnih članova. Za uzvrat, mlađi su ljudi bili sigurni da će isto tako o njima u starosti brinuti njihova djeca. Ovakav tip solidarnosti koji se održavao generacijama još i danas prevladava u nerazvijenim zemljama u kojima živi većina stanovnika svijeta. Prema jednom izvoru podataka tako se danas u cijelom svijetu zbrinjava 70% starih ljudi. (The World Bank, 1994:49). Neformalno obiteljsko zbrinjavanje starih ljudi još prisutno je i u razvijenim zemljama, mada u znatno manjoj mjeri. Prema podacima Svjetske banke u sedam razvijenih zemalja samo 23% starih ljudi iznad 65 godina živjelo je sa svojom djecom, a ti su se stari ljudi u velikoj mjeri oslanjali na prihode od mirovina i drugih socijalnih davanja, a u manjoj mjeri na vlastitu uštedevinu ili dodatni rad. (The World Bank, 1994:64).

Formalni sustavi mirovinskog osiguranja nastali su u novo doba uporedo s razvojem urbano-industrijskog društva. Naime, zapošlja-

vanje u industriji i u gradovima oslabilo je tradicionalnu obiteljsku strukturu i ljude učinilo zavisnim od vanjskog rada. Industrijski radnik u početku je uglavnom sam zarađivao za svoju obitelj. Ako je bio star, bolestan, postao nesposoban za rad ili pak umro, a nije imao uštedevine, njegova je obitelj padala u bijedu. Tako se u industrijskom društvu u 19. stoljeću pojavilo masovno siromaštvo koje je prijetilo stalnim socijalnim poremećajima i sukobima. Zato su prvo u većim, modernijim poduzećima, a potom u državnim službama (rudari, željezničari, državni službenici) nastali prvi mirovinski fondovi osiguranja radnika za slučaj starosti, bolesti ili nesposobnosti. U početku oni su pretežno imali formu tzv. patronskog mutualizma. Kod uvođenja mirovina cilj je ondašnjih poslodavaca bio dvojak. S jedne strane tako su htjeli poboljšati socijalnu sigurnost radnika, a s druge strane vezati radnike za poduzeće ili državnu službu, što je značilo nad njima ostvariti kontrolu i potaknuti ih na lojalnost. (Puljiz, 1995).

Međutim, većina radnika u tim prilikama ipak je ostala izvan bilo kakvih sustava socijalne sigurnosti, pa je dakle i dalje bila izložena rizicima industrijskog rada. U takvim okolnostima potkraj 19. i početkom 20. stoljeća u zapadnim zemljama nastaju prvi buhvatniji javni, od države utemeljeni sustavi mirovinskog osiguranja.

Postoje brojne hipoteze o tome koji su faktori bili presudni za uvođenje javnih mirovina i utemeljenje socijalne države. Neki autori u prvi plan ističu organiziranu borbu radničke klase koja je raznim oblicima otpora i pritiskom iznudila ustupke vladajuće elite prisilivši je na uvođenje početnih formi socijalnog osiguranja radnika, prije svega mirovinskog i zdravstvenog. Drugi pak smatraju da su kapitalisti sami shvatili značenje socijalnih davanja za očuvanje i rast svojih bogatstava, pa su svjesno, zbog vlastite koristi, razvili sustave socijalne sigurnosti za radnike. Treći pak spominju ulogu prosvijećene države koja je radila u interesu cijelog društva, nastojeći prevladati socijalne raskole i unaprijediti socijalnu integraciju. Kao primjer vladarske prosvijećenosti spominju njemačkog kancelara Bismarcka i njegove socijalne reforme. Često se kao presudan činilac uvođenja socijalnog osiguranja navode dalekovidni i humanistički orijentirani pojedinci koji su se uspjeli uzdignuti i nametnuti javnosti te pokrenuti reforme. (Jones, 1985).

Kao primjer uzima se bračni par Webb u Velikoj Britaniji početkom stoljeća, bračni par Myrdal tridesetih godina u Švedskoj te lord Beveridge u vrijeme Drugog svjetskog rata u Velikoj Britaniji. Treba istaknuti i utjecaj socijalnog nauka Katoličke crkve čija su načela formulirana u glasovitoj enciklici pape Lava XIII "Rerum novarum" iz 1891. godine. U tom se dokumentu govori o "pravednoj naknadi" za radnika i njegovu obitelj, što podrazumijeva i mirovinu kao odgodenu plaću kada prestane rad. U enciklici se, nadalje, zagovara konsenzus rada i kapitala s ciljem prevladavanja socijalnih konflikata i održanja socijalne kohezije.

Prvi zakon o obveznom mirovinskom i invalidskom osiguranju donesen je u doba vladavine kancelara Bismarcka 1889. godine u Njemačkoj. U mirovinske su fondove u početku polovinu doprinosi plaćali radnici, a polovinu poslodavci. Taj je zakon, zajedno s ranije donesenim zakonima o zdravstvenom osiguranju i osiguranju od nesreće na poslu, ušao u kodeks socijalnog osiguranja koji je usvojen 1911. godine.

U Francuskoj je zakon o radničkim i seljačkim mirovinama izglasan 1910. godine. Mirovine su bile minimalne i nisu prelazile razinu pomoći sirotinji. Zakon je bio ograničen samo na osobe iznad 65 godina. Tu dobnu granicu tada je uspijevalo doživjeti tek 5% radnika. Zato je usvajanje zakona imalo više simboličku nego praktičnu vrijednost. Tek je 1930. godine francuska Nacionalna skupština usvojila zakon o socijalnom osiguranju kojim su radnici zaštićeni od glavnih rizika kao što su bolest, starost, invalidnost i smrt. Osiguranjem su pokriveni industrijski i trgovački radnici s nižim plaćama. Oni su mogli birati kasu osiguranja, pa je usljed toga u Francuskoj nastalo mnogo mirovinskih podsustava koji su se održali i poslije Drugog svjetskog rata.

Nakon tri stoljeća primjene siromaškog zakona (Poor Law) u Velikoj su Britaniji 1908. godine uvedene prve starosne mirovine. Korisnici su se obvezno podvrgavali provjeri prihoda (means-test), mirovine su bile relativno male, a financirale su se iz poreza. Nešto kasnije, 1911. godine, usvojen je National Insurance Act kojim je uvedeno obvezno osiguranje svih fizičkih radnika, kao i drugih uposlenika s prihodom ispod određene razine. Doprinosi u fondove osiguranja plaćali su poslodavci, uposlenici i država.

U Švedskoj je 1913. godine usvojen zakon o "narodnim mirovinama". Mirovine su bile obvezne i obuhvatile su svu populaciju. To je bio prvi primjer univerzalnih mirovina u svijetu. Mirovine su se uglavnom financirale iz poreza, a u tu svrhu sakupljali su se i relativno mali doprinosi.

Javni sustav mirovinskog osiguranja uveden je u SAD nakon velike gospodarske krize. Na preporuku Odbora za ekonomsku sigurnost predsjednika Roosevelta Kongres je izglasao zakon o osiguranju za slučaj nezaposlenosti kao i zakon o mirovinama za radnike zaposlene u industriji i trgovini. Osiguranje ova dva rizika regulirano je u Social Security Actu 1935. godine. Četiri godine kasnije mirovinsko je osiguranje prošireno naknadama za ovisne članove i udovice.

Presudnu ulogu u širenju i produbljanju mirovinskog sustava imali su Prvi i Drugi svjetski rat te velika gospodarska kriza krajem dvadesetih i početkom tridesetih godina. Poznato je da ratovi i krize uništavaju individualne imutke te upućuju ljude da sigurnost traže unutar šireg kolektiviteta kao što je država. U takvim prilikama jedino je država u stanju ljudima koliko-toliko jamčiti osnovne uvjete egzistencije. Uostalom, ratovi jačaju solidarnost i socijalnu integraciju, kod ljudi se stvara osjećaj zajedništva sudbine, pa se to prenosi i na regulaciju socijalnog i gospodarskog života. Stoga je razumljivo da je sustav mirovinskog osiguranja na federalnoj razini u SAD utemeljen kao posljedica velike ekonomske krize kada su mnogi ljudi bili ekonomski upropašteni. U Velikoj je Britaniji korjenita socijalna reforma, u kojoj je mirovinsko osiguranje bilo središnji element, pripremljena tijekom Drugog svjetskog rata. Izvještaj lorda Williama Beveridgea o socijalnom stanju britanske nacije i njegovi prijedlozi za uvođenje nacionalnog sustava socijalne sigurnosti usvojeni su od parlamenta 1942. godine, a u zakone su pretočeni u prvim poratnim godinama u vrijeme laburističke vladavine. (Baldwin, 1990).

Ukratko rečeno, iskustvo velike krize i dva svjetskih ratova, te dominantna doktrina državnog gospodarskog i socijalnog intervencionizma (Keynes i Beveridge), brzi gospodarski rast i prosperitet koje prati puna uposlenost uvjetovali su da se u prvim poratnim desetljećima razviju široko obuhvatni i materijalno izdašni javni mirovinski sustavi u Europi, Americi i drugim razvijenim dijelovima svijeta.

Ti su se sustavi postupno proširili na do tada neosigurane kategorije građana (poljoprivrednici, samostalni djelatnici i drugi), a istovremeno su se produbili, jer su mirovinska davanja građanima postala relativno izdašna i raznovrsna.

MODELI MIROVINSKOG OSIGURANJA

Može se govoriti o dva temeljna modela javnih mirovina koja su se iskristalizirala tijekom proteklog stoljeća. Prvi je model osiguranja, a drugi je model univerzalnih mirovina.

U modelu osiguranja mirovine su vezane uz plaće ostvarene tijekom radnog vijeka odnosno uz dužinu vremena u kojem su doprinosi plaćani. Osiguranci, a obično i poslodavci, plaćaju doprinose proporcionalno plaćama, pa se na toj osnovi ostvaruju starosne, invalidske ili obiteljske mirovine. Mirovinsko je osiguranje obvezno za sve zaposlene (u početku su bile obuhvaćene samo neke kategorije zaposlenih), a mirovinski se fondovi u nekim zemljama posebno formiraju za pojedine profesionalne skupine ili druge socijalne kategorije. Utemeljiteljem ovog tipa mirovinskog osiguranja smatra se Bismarck. Iz Njemačke se taj model mirovina proširio na većinu zemalja srednje, južne i istočne Europe, te na druge kontinente gdje i danas prevladava.

Model univerzalnih mirovina podrazumijeva mirovinska davanja za sve stare ljude iznad određene dobi, bez obzira da li su bili formalno zaposleni ili nisu. U pravilu se radi o jednakim temeljnim mirovinama namijenjenim svoj populaciji, a koje se obično financiraju iz općih poreza. Dakle, vlada fiskalnim putem financira

minimalni mirovinski prihod svih građana. Glavnim promotorom ovog modela mirovina smatra se W. Beveridge. U praksi se ovaj model mirovina pojavljuje u raznim varijantama i to s obzirom na način provođenja i visinu mirovinskih davanja.

Treba reći da se nijedan od ova dva modela u praksi ne ostvaruje u čistom obliku. Neke su zemlje u sustav temeljnih mirovina (flat-rate benefits) uvele provjeru prihoda (means-test). Druge su pak temeljnim dodale mirovine vezane uz plaće (earnings-related benefits). Ima i slučajeva da se temeljne mirovine, osim porezima, financiraju također i doprinosima radnika i poslodavaca. S druge strane, gotovo sve zemlje koje prakticiraju "model osiguranja" uvele su zajamčene minimalne mirovine osiguranika na osnovi provjere prihoda i to izvan sustava socijalne pomoći koji su značajno prisutni upravo u zemljama s "modelom osiguranja".

Ako se u obzir uzmu programi javne socijalne pomoći koji su uvedeni uz mirovinski "model osiguranja" na jednoj strani te provjere prihoda za dobivanje temeljnih mirovina u "univerzalnom modelu" na drugoj strani, onda se javlja praktično mala razlika između jednog i drugog modela mirovina. Glavna je distinkcija u pristupu socijalnim davanjima: temeljna se mirovina u "univerzalnom modelu" ostvaruje kao pravo, dok je socijalna pomoć u "modelu osiguranja" određena administrativnom odlukom. Nadalje, socijalna pomoć obično je vezana uz stigmnu primaoca, dok se to ne može reći za temeljnu mirovinu.

Korisno je vidjeti kako su zemlje OECD-a razvrstane s obzirom na navedene modele mirovina, uzimajući u obzir i tzv. mješoviti model koji predstavlja kombinaciju prvog i drugog.

Tablica 1.

Modeli mirovinskog osiguranja u zemljama OECD-a

	Temeljni model	Mješoviti model	Model osiguranja
Pokrivenost (korisnici/kvalificirajući uvjeti)	Svi građani (rezidenti)		Zaposleni/osobe koje ostvaruju prihode
Kalkulacija davanja	Godine prebivanja		Godine rada/prošli prihodi
Oblik davanja	Jednaka davanja		Davanja vezana uz zaposlenost
Izvori sredstava/financiranje	Opći izvori prihoda	Opći izvori i doprinosi	Dominantno ili isključivo doprinosi
Administracija	Javna	Javna, djelomično i privatna	Dominantno djelomično javna
Zemlje	Australija, Novi Zeland, Island	Kanada, Danska, Finska, Irska, Norveška, Švedska, Velika Britanija	Austrija, Belgija, Francuska, Njemačka, Grčka, Italija, Luksemburg, Japan, Nizozemska, Portugal, Španjolska, Švicarska, Turska, SAD

Izvor: OECD, *Reforming Public Pensions*, 1988, Paris, p. 17.

Unutar svake od navedenih skupina zemalja mirovinski sustavi sadrže elemente po kojima se razlikuju. Npr. u prvoj skupini zemalja temeljne se mirovine obično kombiniraju sa socijalnom pomoći, u drugoj je u pravilu na djelu kombinacija temeljnih mirovina, socijalnog osiguranja i tzv. profesionalnih mirovina (occupational pensions). U trećoj skupini nalazimo mirovine iz socijalnog osiguranja, ali i obvezne profesionalne mirovine. U drugoj i trećoj skupini javljaju se i privatne mirovine izvan javnog sustava.

NAČINI PRIKUPLJANJA I RASPODJELE SREDSTAVA ZA MIROVINE

Već je rečeno da mirovina služi kao institut putem kojeg građani mogu ostvariti prihode i usluge u životnoj dobi kada više nisu u stanju privređivati za život. U krajnjoj liniji radi se o raspoređivanju proizvedenih dobara i usluga koje trebaju pojedincu tijekom cijelog njegovog životnog vijeka. Naime, uz pomoć mirovinskog sustava pojedinac dio svoje potrošnje odgađa za budućnost kada će biti star i nemoćan.

Osnovno je pitanje: na koji način preraspodijeliti potrošnju tako da ona pokrrije vrijeme starosti i nesposobnosti? Doslovno shvaćeno, proizvode potrebne za život možemo uskladištiti i sačuvati za teška vremena, kao što je to radio Robinson Crusoe ili pak drevna društva. (Sjetimo se faraonovih hambara kojima je, prema Bibliji, upravljao Jakovljevi sin Josip i iz kojih je Egipćanima dijelio žito u gladnim godinama). No to je u naše doba skupo i rizično, pa se takvim načinom odgađanja potrošnje malo tko služi. Drugi je način odgode potrošnje zamjena dijela tekuće proizvodnje za pravo na neku buduću proizvodnju. To se postiže ili štednjom ili ulaganjem novca odnosno jamstvom socijalne zajednice, tj. obitelji, poduzeća ili države da će nam u starosti osigurati potrebne proizvode i usluge. Upravo je u tome temeljni smisao mirovinskog sustava.

Kako ovdje raspravljamo o formalnim sustavima starosnog osiguranja možemo se koncentrirati na dva temeljna načina prikupljanja i raspodjele sredstava za mirovine. Prvi način su kapitalizirani fondovi, a drugi je način tekuća raspodjela iz plaća zaposlenih.

Fondovi su kao način prikupljanja i distribucije mirovina stariji od tekuće raspodjele. Spomenuli smo da su prije javnih mirovina postojale mirovine u poduzećima, javnim službama ili profesijama. One su funkcionirale uglavnom na fondovskom načelu. Treba reći da su i prvi javni mirovinski sustavi bili pretežno fondovski utemeljeni. Danas se mirovinski fondovi mogu formirati u poduzeću, grani djelatnosti, na nekoj drugoj razini ili pak samoj državi.

Temeljno načelo mirovinskih fondova je sljedeće: osiguranici izdvajaju doprinose za svoje mirovine, ti se doprinosi prikupljaju i investiraju tako da osiguranici u pravilu iz uvećanih fondova dobivaju mirovine kada prestanu raditi; u mirovine se uračunavaju i ostvarene dividende na uložena sredstva; uložena i oplodena svota pojedinačnih doprinosa pretvara se u anuitete koji u trenutku prestanka rada postaju privatne mirovine. Bitno je da osiguranici snose rizik poslovanja fondova. Mirovinskim fondovima na državnoj razini u pravilu upravljaju posebne organizacije koje se ravnaaju po načelima profitabilnosti.

Naravno, postoje razne vrste mirovinskih fondova.

Mirovinski kapitalizirani fondovi imaju specifičnu socijalnu namjenu pa je uobičajeno da država određuje osnovna pravila njihova poslovanja, a često ih podržava određenim jamstvima.

Kapitalizirani privatni mirovinski fondovi imaju tu prednost da se s njima racionalnije upravlja, oni pojačavaju odgovornost pojedinca za vlastitu sudbinu, mogu se bolje usmjeriti u investicije na nacionalnom planu, usklađeni su s tržišnim gospodarstvom.

Tekuća raspodjela drugi je način prikupljanja i raspodjele mirovina. Za ovaj sustav uobičajila se engleska kratica PAYG (pay-as-you-go), što znači "plati kako stigne".

Radi se o državnoj mirovinskoj shemi koja sadrži implicitni međugeneracijski ugovor. Danas su ovog tipa gotovo svi javni mirovinski sustavi u svijetu. Jedino u Švedskoj i u Japanu, kao izuzecima, postoji uz plaće vezana fondovska komponenta javnih mirovina podvrgnuta kapitalizaciji.

Osnovna su načela PAYG-sustava sljedeća: država ne akumulira sredstva u fondove kako bi plaćala buduće mirovine. Umjesto toga ona oporezuje aktualno zaposlenu generaciju i od njenih zarada uzima dio za naknade umirovlje-

nicima. Prema tome zaposlenici, kao protuuslugu za doprinose koje plaćaju, od države dobivaju jamstvo da će u budućnosti, kada prestanu raditi, dobiti propisanu mirovinsku naknadu. Država se tako oslobađa obveze da umirovljenicima daje sredstva koja su oni sami platili u vidu mirovinskih doprinosa. Umjesto toga mirovine će se isplaćivati iz prihoda budućih generacija. Pod pretpostavkom rasta ekonomije, svaka nova generacija tako može dobiti više nego što je platila, jer je dohodak u stalnom porastu. No kako ćemo kasnije vidjeti, problem je u tome što se ta pretpostavka uvijek ne ostvaruje, pa se dešava da mirovine kao i dohodak padaju. (Barr, 1994).

Kod mirovina tekuće raspodjele razlikujemo varijantu s definiranim doprinosima i varijantu s definiranim davanjima. U prvom slučaju mirovine ovise o sumi unaprijed definiranih doprinosa prikupljenih iz tekućih plaća, pa variraju ovisno o broju zaposlenih i visini njihovih zarada, dok su u drugom slučaju mirovine unaprijed fiksno definirane, ali zato variraju doprinosi koje uposljenici plaćaju. Jednom su u igri fiksirani doprinosi a mirovine se prilagođavaju njihovoj sumi, a drugi put su fiksirane mirovine a njima se prilagođavaju doprinosi. No ima i drugih razlika među PAYG sustavima.

PAYG mirovinski sustavi pred fondovskim imaju tri osnovne prednosti. Prvo, oni su zaštita protiv inflacije koja prijete fondovima. Drugo, oni omogućavaju da se mirovine realno povećavaju ovisno o gospodarskom rastu. Treće, takvi se sustavi vrlo brzo mogu izgraditi i iz njih dijeliti mirovine, dok za uspostavu fondovskih mirovina treba mnogo vremena. Nije slučajno da su se PAYG mirovinski sustavi razvili upravo nakon Drugog svjetskog rata, koji je, kako rekospo, razorio ili ugrozio mnoge imovinske akumulacije, pa tako i u mirovinskim fondovima. Naime, privatne fondovske sheme teško se mogu nositi s inflacijom, a naročito s inflacijskim šokom kakav se obično javlja u ratovima i u krizama. Za fondove su problem i negativne profitne stope na uložena sredstva, koje se mogu desiti. Pokazalo se da je u takvim okolnostima jedino država u stanju jamčiti kakve-takve mirovine.

KRIZA JAVNIH MIROVINSKIH SUSTAVA

Rečeno je da su se javni sustavi pretežno tipa tekućeg plaćanja mirovina razvili nakon

Drugog svjetskog rata. Oni su proizašli iz snažnog ekonomskog i socijalnog intervencionizma države. Neki autori to nazivaju keynesiansko-beveridgeanskim konceptom organizacije ekonomije i društva. Iz tog je koncepta proizašao model široke, uglavnom na državu naslonjene socijalne sigurnosti građana. To što su postojale inačice socijalne države po pojedinim skupinama europskih zemalja ne mijenja osnovni zaključak o poslijeratnoj velikoj ekspanziji socijalnih prava, koje A. Marshall tretira kao treću generaciju prava. Nakon građanskih i političkih prava u 18. i 19. stoljeću socijalna i ekonomska prava razvila su se u 20. stoljeću. (Marshall, 1963).

Međutim poslijeratni model socijalne sigurnosti zadovoljavajuće je funkcionirao ako su se ispunile sljedeće pretpostavke: (1) da je dugi vijek plaćenog rada (life-long-wage-labour) dominantan tip rada u društvu, (2) da je odnos zaposlenih i umirovljenika konstantan kroz određeno vrijeme, (3) da nema dramatičnih promjena u odnosu rada i kapitala i (4) da je dugoročno osigurana visoka stopa akumulacije i gospodarskog rasta. (Gretschmann, 1994).

Počevši od sredine šezdesetih godina pa nadalje ugrožene su pojedine od ovih pretpostavki socijalnog blagostanja Zapada. Tijekovi su razvoja poremećeni, pa su stoga došli u pitanje sami sustavi socijalne sigurnosti. Klaus Offe s tim u vezi govori o fiskalnoj krizi države koja je naročito pogodila njeno djelovanje u socijalnoj sferi.

Pobliže govoreći o mirovinskom osiguranju možemo reći da je prva opasnost za održanje mirovina u dotadašnjem opsegu i obliku nagoviještena demografskim promjenama. Naime, s jedne strane u razvijanim je zemljama posljednje tri decenije došlo je do osjetnog opadanja stopa fertiliteta, a s druge je strane poraslo prosječno očekivanje trajanja života. (Roussel, 1989). Ilustracije radi, udio stanovnika starijih od 60 godina u zemljama OECD-a iznosio je 1990. godine 18,2% (u Hrvatskoj 1991. godine 17,7%) s tendencijom daljnjeg porasta. Kako u aktivnu dob ulaze malobrojnije mlađe generacije pogoršao se odnos između radne i umirovljeničke populacije, što se vidi u tzv. indeksu ovisnosti (dependency ratio). Taj indeks ovisnosti ima tendenciju smanjenja s otprilike 3:1 (tri zaposlena na jednog umirovljenika) u prvim poslijeratnim desetljećima na

oko 2:1 pa i niže u godinama koje slijede. (U nas je sada taj indeks 1,3:1). Starenje populacije automatski je povećalo ukupne izdatke za stare ljude. Tako su mirovinski troškovi u zapadnoeuropskim zemljama posljednjih godina narasli u prosjeku iznad 10% GDP-a, a npr. u Austriji su iznosili oko 15%. (Gillion, 1991). Nadalje, projekcije izdataka za mirovine, sačinjene na sadašnjim parametrima, pokazuju da će se njihov udio u GDP-u u zemljama OECD-a povećati od u prosjeku 9% GDP-a u 1990. godini na 17% GDP-a u 2030. godini. (Palacios, 1994). Troškovni je pritisak mirovina u javnim rashodima, dakle, izuzetno jak u razvijenim, ali i u drugim, naročito postsocijalističkim zemljama.

Ovdje treba dodati i fenomen tzv. sazrijevanja mirovinskih sustava. Naime, nakon rata kada su se mirovinski sustavi konstituirali, masovno su se zapošljavale mlade generacije, koje su plaćale doprinose za mirovine, a broj umirovljenika bio je malen, pa je lako bilo plaćati izdašne mirovine. Nekoliko decenija nakon rata upravo su te masovno zaposlene generacije dospjele u dob za mirovinu koje sada trebaju platiti sadašnje malobrojnije radne generacije. Mlado doba mirovinskog sustava bilo je, dakle, povoljno za umirovljenike, dok je za njih zrelo doba sustava nepovoljno.

Mirovinsku krizu produbila je velika nezaposlenost, koja više nije prolazne nego strukturalne prirode. Čini se da je tehnološka revolucija, koja se razmahala posljednjih decenija, donijela ne samo povećanje društvene produktivnosti, nego je izmijenila i neka osnovna obilježja rada. Tehnološka je revolucija, uz sve koristi koje je donijela, uzrokovala "proizvodnju radno suvišnih ljudi". Prvo, zbog produženog školovanja mladi ljudi s relativnim zakašnjenjem u odnosu na nekada počinju raditi. Nadalje, na tržištu rada proširili su se oblici zaposlenosti koji ne pogoduju financiranju fondova socijalne sigurnosti, dakle i mirovinskih fondova. Sve je rasprostranjeniji povremeni rad, djelomični rad, rad na ugovor te razni oblici neformalnog rada. Radne biografije nisu više kontinuirane, kako je to donedavno bilo uobičajeno, nego su isprekidane i sastavljene od više fragmenata. Međunarodna organizacija rada, uvidjevši te nove okolnosti na tržištu rada, upozorila je na potrebu prilagodbe socijalnog osiguranja diskontinuiranim i atipičnim oblicima zaposlenosti. U tom smislu važna je

konvencija br. 175 i preporuka br. 182 iz 1994. godine

Kriza sustava socijalne sigurnosti uzrokovala je i promjene u temeljnim filozofskim i političkim koncepcijama na kojima je počivala socijalna država. Na djelu je postupna delegitimizacija vladajuće socijalne doktrine. U tom kontekstu treba shvatiti oživljavanje liberalizma, koncepciju "novih prava", reorganizam i tačerizam, zatim pad socijalizma kao političkog sustava i sustava vrijednosti, krizu socijaldemokratskog koncepta socijalne države. Došlo je do širokog preispitivanja odnosa tržišta i državne regulacije, samopomoći i solidarnosti. U pitanje se dovodi razina i način raspodjele nacionalnog dohotka, posebno udio države u socijalnim troškovima, preispituje se ravnoteža između socijalne sigurnosti i efikasnosti društva.

To su, dakle, osnovni elementi krize javnih mirovinskih sustava pomoću kojih treba razumjeti reforme koje se sada poduzimaju.

Mnoge vlade u svijetu danas nastoje promijeniti mirovinske sustave što znači smanjiti javne mirovinske troškove, razviti pored javnih komplementarne obvezne i dobrovoljne privatne mirovinske aranžmane. U nekim se zemljama vrše radikalne transformacije mirovinskog osiguranja. Umjesto proširivanja i produbljivanja "Welfare State" razvijene zapadne zemlje danas nastoje reducirati njeno djelovanje. One se okreću prema "Welfare Mix" što znači da nedržavni i privatni sektor dobrobiti dobivaju na opsegu i značenju. (Bežovan, 1995).

REFORME MIROVINSKIH SUSTAVA

U osnovi mogli bismo razlikovati dva tipa reformi mirovinskog osiguranja: (1) podešavanje aktualnih javnih mirovinskih sustava novim okolnostima pomoću raznih mjera redefiniranja mirovinskih davanja i štednje i (2) reforme javnih mirovina odnosno privatizacija i fondovska kapitalizacija mirovina.

(1) Kod prilagodbe javnih mirovinskih sustava uobičajeno se poseže za podizanjem dobi odlaska u mirovinu. Tako je u SAD predviđeno pomicanje starosne dobi odlaska u mirovinu za oba spola od 65 na 67 godina i to između 2009. i 2017. godine. U Japanu se ta doba granica također za oba spola podiže od 60 na 65 godina između 2006. i 2013. godine. U Italiji dob se

povećava od 60 na 65 godina za muškarce i od 55 na 60 za žene. U Poljskoj dob odlaska u mirovinu podiže se na 65 godina za oba spola, a u Švicarskoj dob za žene podiže se od 62 na 64 godine, dok za muškarce ostaje 65 godina. Slične mjere odgode mirovina poduzimaju se i u drugim zemljama. Na primjeru SAD i Japana vidimo da su te prilagodbe odgođene i postupne, pa ne mogu dati neposredne efekte. (Voinrin, 1995).

Druge mjere prilagodbe uglavnom se svode na redukciju mirovinskih stopa promjenom kalkulativnih elemenata mirovina. Radi se o smanjenju koeficijenata naknade za godinu rada, spuštanju razine udjela mirovina u prosječnim zaradama, povećanju minimalnog staža za ostvarenje prava na mirovinu, povećanju razdoblja na osnovi kojeg se izračunava mirovina, smanjenju temeljnih mirovina i slično. Posebno se značenje pridaje indeksaciji mirovina. S ciljem smanjivanja mirovina obično se prelazi od indeksacije u odnosu na plaće na indeksaciju u odnosu na cijene, jer plaće u pravilu brže rastu. No mogu se kombinirati oba indeksa. Zanimljivo je da u Austriji kod revalorizacije mirovina u obzir uzimaju i stopu nezaposlenosti. (OCDE, 1990).

Tehnike prilagodbe mirovina vrlo su brojne i gotovo svaka zemlja koristi različitu formulu.

Ovdje treba dodati da su mnoge zemlje suočene sa značajnim porastom broja invalidskih umirovljenika. To je dobrim dijelom posljedica pogoršanja stanja zaposlenosti i prednosti koje invalidske mirovine imaju u odnosu na naknade za nezaposlene ili pak socijalne pomoći. Radi racionalizacije troškova za invalidske mirovine u nekim se zemljama uvodi parcijalna invalidnost. Postoji tendencija da se procjena stanja invaliditeta više ne temelji na općoj nesposobnosti za rad, nego se uvode kriteriji funkcionalnosti s obzirom na vrstu rada. Doduše, to razlikovanje u praksi može biti dosta arbitrarno, a može se izgubiti i veza između prava na invalidsku naknadu i profesionalnu rehabilitaciju invalida.

(2) Neke zemlje poduzimaju radikalnije reforme mirovinskog sustava s ciljem izmjene njegovih temeljnih načela te uravnoteženja financijskih mirovinskih bilanci. Te se reforme pretežno ogledaju u potpunom ili djelomičnom pretvaranju javnih u privatne mirovine, kao i u napuštanju tekućeg plaćanja u korist kapitalizacije mirovina. Najradikalnija re-

forma javnih u privatne mirovine na načelu kapitalizacije provedena je u Čileu 1981. godine. (Puljiz, 1995). Glavni zagovornik privatizacije i kapitalizacije mirovina je Svjetska banka. (The World Bank, 1994). Svjetska banka, posebno postsocijalističkim zemljama, nudi reduciranje javnih mirovina do rezidualne razine te kapitalizaciju tzv. drugog mirovinskog stupa s ciljem prikupljanja nacionalne štednje i njenog investiranja radi oživljavanja gospodarstva. (Deacon, 1995). Problem postsocijalističkih zemalja jeste u tome što one imaju isključivo javne mirovinske sustave, a u okolnostima ekonomske i socijalne krize koju preživljavaju vrlo teško im je, bez dodatne akumulacije, preći na kapitalizaciju i privatizaciju mirovina. Tako su zasad postsocijalističke zemlje iskazale priličan oprez pred radikalnom kapitalizacijom i privatizacijom mirovina. (AISS, 1993). U zapadnim zemljama već od ranije pored javnih postoje privatne mirovine, pa one mogu lakše raditi na jačanju tih podustava. Uglavnom, prisutno je nastojanje diversifikacije izvora prihoda za mirovine, smanjivanja udjela javnih odnosno povećanje udjela privatnih mirovina.

Tablica 2.

Udjel javnih i privatnih mirovina u nekim zapadnoeuropskim zemljama u odnosu na prosječne plaće krajem osamdesetih godina

	Opća razina mirovina	Javne mirovine	Privatne mirovine
Njemačka	75	50	25
Francuska	70	50	20
Nizozemska	70	40	30
Švedska	65-70	55-60	10
Švicarska	60	40	20

Izvor: Voinrin, M., Les régimes privés de pensions en relation avec les régimes publics: clés pour une approche comparative, *Revue internationale de sécurité sociale*, Vol. 47, No 3-4/1995, p. 131

Kao što se vidi, učešće privatnih u ukupnom iznosu mirovina nešto je veće u zemljama bismarckovske tradicije, gdje je veza plaća i mirovina naglašenija nego u Švedskoj, koja ima snažnu tradiciju socijalnog solidarizma koji se ogleda i u visokim javnim mirovinama. Udjel privatnih mirovina još je veći u rezidualnom anglosaksonskom modelu socijalne države, gdje se jamče relativno niske temeljne mi-

rovine, a ostalo je stvar aranžmana unutar poduzeća ili privatnog ugovora s osiguravajućim društvima.

AKTUELNE RASPRAVE: TEKUĆE PLAĆANJE ILI KAPITALIZACIJA MIROVINA

Spomenuta kriza mirovinskog osiguranja potakla je mnoge rasprave. Najviše se govori o javnim mirovinama koje se financiraju metodom tekućeg plaćanja (PAYG) i privatnim mirovinama koje se isplaćuju iz kapitaliziranih fondova.

Polemika se naročito rasplamsala nakon što je 1994. godine objavljen izvještaj Svjetske banke pod naslovom *Averting old age crisis (Policies to protect the old and promote growth)*. Naime, autori se izvještaja izričito zalažu za kapitalizirane mirovine koje bi se isplaćivale iz privatnih fondova komercijalnog karaktera. Za javne se mirovine tekućeg plaćanja kaže da stvaraju teškoće, pa se predlaže njihovo smanjenje u odnosu na sadašnju razinu. Stručnjaci Svjetske banke u svom prijedlogu polaze od dvije temeljne hipoteze: prvo, kapitalizirani sustav mirovina povećava ukupnu nacionalnu štednju, potiče produktivna ulaganja te ubrzava ukupni gospodarski rast; drugo, kapitalizacija ima prednost jer se tim putem ostvaruje nezavisnost i konkurencija mirovinskih fondova. Naime, sustav mirovina kojim upravlja privatna organizacija efikasniji je od sustava kojim upravlja država. Drugim riječima, privatizacijom i kapitalizacijom mirovina lakše je prevladati krizu mirovinskog osiguranja koju su uzrokovale demografske promjene, niske stope gospodarskog rasta, dugoročna nezaposlenost i postfordističke promjene u karakteru rada.

Treba dodati da se koriste i argumenti ideologijske i filozofijske prirode. Naglašava se da privatizacija jača individualnu odgovornost i slobodu te potiskuje kulturu ovisnosti koju je ukorijenila socijalna država.

Međutim, pojavilo se dosta osporavanja prijedloga Svjetske banke. Prije svega, tvrdi se da se njime negiraju osnovne vrijednosti na kojima počiva susav socijalne sigurnosti u vremenu nakon Drugog svjetskog rata. U tom kontekstu mirovine predstavljaju napor kolektivne konsenzualne i uzajamne potpore, od strane društva s ciljem da se jamči sigurnost prihoda onima koji više nisu sposobni da taj prihod osi-

guraju svojim radom. Argumentacija za kojom se u kritici prijedloga Svjetske banke poseže vrlo je raznolika. (Beattie, McGillivray, 1995). Mi ćemo ovdje, uz nužna pojednostavljenja, upozoriti na dvije ključne točke osporavanja uglavnom ekonomske prirode.

Naime, neki se kritičari Svjetske banke ne slažu s tezom da se privatizacijom i kapitalizacijom mirovina mogu prevladati problemi koje su izazvale demografske promjene, u prvom redu starenje populacije, odnosno povećanje broja umirovljenika u odnosu na uposleni kontingent stanovnika. Dva sustava nisu različita koliko izgledaju na prvi pogled. Tekuće plaćanje mirovina u stvari predstavlja porez na plaće aktualnih uposlenika, a fondovsko je plaćanje prelevmana na dobit kapitala. (Artus, 1994). U svakom slučaju, sredstva se uzimaju od ostvarenog bruto proizvoda u trenutku plaćanja mirovina. Kako se god uzme, ekonomska funkcija mirovina sastoji se u tome da se u datom trenutku raspodijeli potrošnja između radnika i umirovljenika, tj. da se smanji potrošnja radnika. To znači da umirovljenici mogu potrošiti samo ono što su proizveli radnici, oni uvijek ovise o narednim generacijama i u tom pogledu PAYG-sustav i fondovski sustav daju približno isti rezultat. (Barr, 1994).

Na to se nadovezuje problem štednje, investicija i gospodarskog rasta. Hipoteza je stručnjaka Svjetske banke da se zahvaljujući sustavu kapitaliziranih mirovinskih fondova na nacionalnom planu ostvaruje veća štednja, ulaganje i rast proizvodnje, što znači da će radnici i umirovljenici imati više roba i usluga na raspolaganju. Kada je riječ o štednji, onda treba razlikovati dobrovoljnu i obveznu štednju za mirovine. Kod dobrovoljne štednje za mirovine nema posebnih problema, jer ona ne mijenja opseg ukupne spontane štednje stanovništva. U pitanju je samo forma štednje. Međutim, kod obvezne mirovinske štednje kakvu podrazumijevaju neki fondovski sustavi situacija se mijenja jer se na taj način stvarno može povećati ukupna štednja. To je izvjesno na kratki rok. Međutim, na duži rok ovo je povećanje štednje upitno. "Na duži rok, ako je stopa realnog interesa veća od randmana postignutog u tekućoj raspodjeli, veći opseg obvezne kapitalizacije znači veće prihode, veću potrošnju, pa dakle i viši realni ravnotežni interes, što je nepovoljno. Efikasnost mjera na kratki rok može se preokrenuti na duži rok". (Artus, 1994:5).

Ekonomске rasprave o mirovinskim fondovima, štednjici i rastu vrlo su kompleksne i mi u njih ne možemo dublje ulaziti. Čini se ipak da prevladava zaključak da u zemljama koje oskudijevaju kapitalom mobilizacija mirovinske štednje može, pod određenim pretpostavkama, donijeti pozitivne gospodarske efekte. No to ipak nije panaceja za gospodarske probleme. Tako se može postići i izvjestan rast mirovina. Međutim, nad njima i dalje lebdi rizik niskih profitnih stopa, inflacije kao i opasnost političke zlouporabe, naročito prisutna u manje i srednje razvijenim zemljama.

Nastojanje da se održe temeljne socijalne vrijednosti na kojima su počivali javni mirovinski sustavi, kao i neizvjesni ekonomski rezultati koje nude privatni kapitalizirani sustavi, navode na oprez pred radikalnim reformama koje nudi Svjetska banka, a koje su zasad šire prihvaćene jedino u Latinskoj Americi, a uspjele su u Čileu.

Izvjesno je ipak da postsocijalističke zemlje kao što je Hrvatska, radi dugoročne stabilnosti mirovina, postupno trebaju uvesti mješoviti sustav mirovina (s dva ili tri stupa) kakav već postoji u zapadnim zemljama i koji se praktično dokazao. Međutim za takvu reformu glavne argumente ne treba isključivo tražiti u mogućnostima pospješivanja gospodarskog rasta koje otvara, nego u težnji da se diversifikacijom financiranja mirovinskog sustava, koja se prirodno nameće iz tržišnog gospodarstva, osigura stabilnost i fleksibilnost mirovina za buduće generacije.

Na toj točki počinju se postavljati pitanja o nužnim pretpostavkama za prelazak na pluralni mirovinski sustav, a prije svega pitanje financiranja prelaznih aranžmana. No to je tema za drugu raspravu.

ZAKLJUČNA NAPOMENA

Javni mirovinski sustavi imaju gotovo stoljetnu tradiciju u europskim zemljama. Oni su

se naročito razvili nakon Drugog svjetskog rata u razdoblju gospodarskog prosperiteta kada se konstituirala snažna socijalna država na vrijednosnim temeljima solidarnosti i socijalne pravde.

Kriza iz sedamdesetih godina ozbiljno je uzdrmala temelje zapadnoeuropske socijalne države, što je uzrokovalo njeno preispitivanje i zahtjev za redukcijom socijalnih troškova.

Mirovinsko osiguranje kao središnji element socijalne države posebno je pogodeno starenjem populacije, nezaposlenošću, pogoršanjem indeksa ovisnosti i promjenama u karakteru rada, a koje su nepovoljne za financiranje mirovina.

Reforme koje su u tijeku u sustavima mirovinskog osiguranja odvijaju se u dva pravca. S jedne strane vrši se prilagoda postojećih javnih mirovinskih sustava s ciljem da se tako čuvaju njihova osnovna obilježja, a istovremeno se raznim mjerama racionalizacije smanjuju izdaci za mirovine. S druge strane u nekim se zemljama vrši radikalna preobrazba mirovina, s time da se umjesto javnih u potpunosti ili djelomično uvode privatne kapitalizirane mirovine.

S tim u vezi vodi se velika rasprava o prednostima i nedostacima tekućeg plaćanja mirovina odnosno plaćanja iz kapitaliziranih fondova. Ishod te rasprave, kao i praktične reforme koje će trebati poduzeti u pravcu diversifikacije oblika financiranja mirovina, od velikog su značenja za zemlje koje su prešle sa socijalističkog na pluralističko društvo i tržišno gospodarstvo. Ulog u mirovinskim reformama uistinu je ogroman, pa im zato treba prići krajnje ozbiljno i oprezno.

U ovom radu naš je zadatak bio da upozorimo na aktualne trendove u sustavima mirovinskog osiguranja, koji su značajni za naše prilike i o kojima treba voditi računa kod nagoviještenih reformi.

LITERATURA:

- AISS (1993) *Le financement de l'assurance sociale en Europe centrale et orientale*, Gèneve.
- Artus, P. (1994) Financement des retraites, épargne et croissance, *Revue internationale de sécurité sociale*, Vol. 47, No 2, str. 3-16.
- Baldwin, P. (1990) *The politics of social solidarity*, Cambridge University Press

- Barr, N. (1993) *The Economics of the Welfare State*, Niefenfeld and Nicolson, London
- Beaty, R. i Mc Gillivray, W. (1995) Une stratégie risquée: Reflexions sur le rapport de la Banque mondiale "La crise du vieillissement", *Revue internationale de sécurité sociale*, Vol. 48, No 3-4, str. 5-26

- Bežovan, G. (1995) Neprofitni sektor i socijalna politika, *Revija za socijalnu politiku*, Vol.2, br.2, str. 195-214
- Deacon, B. (1995) Nadnacionalne agencije i socijalna politika postsocijalističkih zemalja, *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 2, br. 4, str. 281-294
- Gillion, C. (1991) Ageing population: Spreading the costs, *Journal of European Social Policy*, 1991, 1 (2), p. 107-128
- Gretschmann, K. (1994) Socijalna sigurnost u tranziciji, *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 1, br. 2, str. 179-188
- Jones, C. (1985) *Patterns of social policy*, Tavistock Publications, London - New York
- Marshall, T. H. (1963) *Class, Citizenship and Social Development*, Chicago
- OCDE (1988) *Reforming public pensions*, Paris, CEDEX
- Palacios, R. (1994) *International Patterns of Public Pension Coverage*, Working Paper, The World Bank, Washington D.C.
- Puljiz, V. (1995) Mutualizam ili organizacije uzajamne pomoći, *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 2, No 2, str. 163-168
- Puljiz, V. (1995) Čileanski model reforme mirovinskog osiguranja, *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 2, br. 4, str. 323-330
- Roussel, L. (1989) *La famille incertaine*, Paris, Editions Odile Jacob
- The World Bank (1994) *Averting the old age crisis*, Washington, D. C.
- Voirin, M. (1995) Les régimes privés de pensions et relation avec les régimes publics: clés pour une approche comparative, *Revue internationale de sécurité sociale*, Vol. 47, No 3-4

Summary

RETIREMENT SCHEMES: HERITAGE AND CURRENT PROBLEMS

Vlado Puljiz

The author presents his observations and data on the creation and development of retirement insurance in the world.

Two basic retirement schemes are described: the insurance model and the model of universal pensions. Particular attention is given to the way of providing and distributing the funds for the payment of pensions. The author distinguishes between the current payment of pensions (PAYG - pay-as-you-go) and payment through funds, based on capitalization of contributions paid for retirement.

The current crisis of the retirement schemes is a result of demographic disturbances, a slow down in the economic growth and technological changes that have caused a change in the character of human work. The crisis has led to the changes in the retirement schemes, particularly those of a public character.

Finally, the author draws the reader's attention to the discussions led in connection with the reform of the retirement schemes in the world, in connection with the advantages and disadvantages of the current payment (PAYG) and payment of pensions through funds.